

Killukesi Laukna küla ajaloost

Kalev Jaago
Ilmar Jõesoo

Laukna küla ajalugu algab kaugelt enne tema esmamainimist 1421. aastal. Arheoloogid on Laukna muinasküla asukohana ära märkinud Päärnamäe, kaitsetahvel asub ilusa ja hooldatud rehielamuga Mutsaka talu (peremeheks külapärimuse hoidja Endel Post) õuel. Ümbruskonnas on asunud mitu kalmet.

Artur Vassar kaevas 1939. aastal läbi nn Varetmäe Vainu talu maadel. Vassar dateeris kalme 11.-12.sajandisse. Ta fikseeris kaldest 514 leidu: hobuse suurauad, sõrmused, tulerauad, pandlad jne. Rahvajutu järgi surnud Laukna küla rahvas katku peale üheainsa tüdruku. Kõik nad sinna kalmesse siis ka maeti.

Teine kalme, mida veel uuritud ja seega ka hävitatud pole, asub Laukna küla kunagisel karjamaal Kahara talu lähedal. Rahvas nimetanud seda kohta Surnuaukudepealseks, kuhu samuti olla katku surnud külarahvast maetud. Seekord olnud matjaks ainuke ellujääja Widumaa isa, kes rakendanud kaks musta härga tugeva vankri ette, ladunud surnute koorma peale ja läinud siis, härgade ees käies ja lauluraamatut lugedes, kalme poole. Kalme peal olla ta kõik surnud ühte auku ajanud ja mullaga kinni katnud. Üks eit rääkinud, et tema ise kuulnud, kui üks kont seal oianud.

(Jaan Jung. Muinasteadus eestlaste maalt III. Trt. 1910, lk 207).

Omapärane muinasaja mälestis asub Liuse talu maadel. Selleks on suhteliselt haruldane suurelohuline ohvrikivi, mille juures käidi ohverdamas arvatavasti juba 2000 aastat tagasi. Teine ilma lohuta, kuid praoga ohvrikivi on Korvi talu maadel.

Külaomanikud

Ristisõdijate tulekuga 13. sajandil sattus arvatavasti Laukna koos suurema osaga Kullamaa kihelkonnast Lodede vasalliperekonna kätte. Pärast 1238. aastat, kui Loded olid välja aetud nii Kullamaalt kui Koluverest (saksakeelne nimi Lode) läks Laukna Saare-Lääne piiskopi kätte. Lodedel jäi Läänemaal püsima Loodna mõis.

Laukna küla (Laukenal) mainitakse esimest korda Saare-Lääne piiskopi Caspari kirjas ordumeistrile 1421. aastal 31. detsembril. (Bunge-Toll. Brieflade I/1, Reval 1856, nr 137). Kirjas siunatakse eelmise piiskopi Winrich von Kniprode õepoega Wilhelm von Wahrensbachit, kes tuli Läänemaale vaese mehena, kuid sai siis tulusaid ameteid. Selle asemel, et üles ehitada mahapõlenud Koluvere linnust, pumpas ta kiriku raha enda taskusse. Ta rajas endale mõisaid ja sai üheks vana-Liivimaa rikkamaks meheks. Vahtetas Cariseli (Karita, Kohatu) küla vastu piiskopilt Uugla mõisa. Samuti kaebas piiskop Heinrich Scherenbeke peale, kes ei taha anda tagasi kunagi piiskopile kuulunud Leevre ja Laukna külasid.

Arvatavasti Laukna ka piiskopile tagastati, sest 1518. aasta vakuraamatus kuulub Laukna piiskopi maade hulka. 1581. aastal langesid endised piiskopi valdused Rootsi riigile.

1645. aasta paiku läänistas kuninganna Kristiina Koluvere koos kõigi sinna alla kuulunud küladega senisele lossipealikule Friedrich von Löwenile. Löwenite valduses olid siinsed maad 1771. aastani. Grigori Orloville kuulusid siinsed maad 1771.-1783. Riigi omad olid Koluvere maad 1783.-97. Krahvid Buxhövdendid valdasid Koluveret 1797.-1919.

Küla suurus

Laukna küla on läbi aegade kuulunud kihelkonna suurimate külade hulka. 1518. aastal oli Lauknas 13 adramaad, 13 adratalu, 6 üksjalga ja üks vaba kingsepp. Pärast Liivi sõda ja Poola-Rootsi sõdu oli 1615. aastal Laukna 13 adramaast haritud vaid 2,25 adramaad ehk 17%. 1686. aastaks oli külas 13,5 adramaad ja 34 talu.

1726. aastal elas Laukna külas 208 inimest 16 talus 5,5 adramaaga (1712. a vahetult pärast katku oli Koluvere mõisa all elanud 506-st inimest elus 66 ehk 15%). Seega kui võrrelda kahte suuremat demograafilist katastroofi Eesti-Poola-Rootsi sõdade aegset näljahäda ja Põhjasõja aegset katku, siis võib oletada, et Laukna külale oli neil enam-vähem ühesuurune mõju.

Vanemaid talunimesid, mida praegu tuntakse, võiks nimetada Laisillat, mis hajataluna mainitakse 1645. aastal Koloveres ja Vaikna mõisa piiritülides (EEA, 858-2-808).

Kuriosne abielurikkumise lugu Laukna külas on teada 1645. aastast. Lääne meeskohus mõistis 20 paari vitsu Laukna Kõlj talu peremehele 40aastasele Jürgenile, kuna too oma naise kõrvalt käis armastamas Loodna Huugi külas elavat lesknaist ja 9 lapse ema Madet. Naine sünnitas sellest kõrvalhüppest kümnennda lapse. Madele läks see üleastumine maksma 10 paari vitsu (EAA, 863-1-10, 1.29p-32).

Huvitavaid suhteid Loodna ja Laukna talupoegade vahel tutvustavad meile säilinud kohtuprotokollid. Nii selgub, et 17. sajandi algupoolel oli Kärsama küla täiesti väljasurnud, kuid Laukna küla mitte. Naaberküla nigelat seisu hakkasid Laukna talupojad ära kasutama ja näpistasid Kärsama maadest endile lisa.

Talude pärisestamine algas Lauknal 1873. aastal. Esimeseks pärisperemeheks sai Kilgi omanik Karl Kelman.

1940. aastal oli Lauknas 147 suitsu. Tänapäevaks on veel 22 talu oma endised pered säilitanud. 21 talu on müüdnud uustulnukatele, 3-4 talu on kasutusel suvilatena.

1949. aastal oli Laukna veel nii suur, et seal asutati lausa kolm kolhoosi: Ühistöö Päärnamäel; Kungla Aimal ja Uus-Laukna. 1950. aastal liideti need kolhoosid kolhoosiks Säde, mis hiljem liideti Sooniste sovhoosiga. Vahetult enne kolhoosikorra lõppu jõuti sovhoos veel ümber nimetada Laukna kolhoosiks.

Kool

Laukna kooli ehk Koloveres vanakooli asutamisaasta on täpselt määratlemata. Käesoleva aasta 25. augustil Uue Laukna kooli juures avatud mälestuskivil on aastaarv 1850, mis põhineb rahvapärilisel (Jüri Uustalu käsikiri Kullamaa kihelkonna koolidest Läänemaa muuseumis). 15. oktoobril 1851 Kullamaa kirikuõpetaja konsistooriumile saadetud kirjas märgitakse, et kihelkonnas tegutsesid vaid kolm kooli: Teenusel, Soonistes ja Päril.

1853. a tuli Piirsalu kool. 1854. a katkestas tegevuse Teenuse kool. 1856. a kadus Sooniste kool, kuid aruandesse ilmus Koloveres vallakool (EAA, 1187-2-527:10, 1.65).

1859. a oli kihelkonnas kolm kooli : Koloveres, Piirsalu ja Päri vallakoolid. 1862. a oli kihelkonnas viis kooli. Juurde olid tulnud Loodna ja Maidla koolid. 1863. a oli kihelkonnas kolm kooli. Koloveres vallakooli pole nende hulgas.

Oletatav esimene kooliõpetaja Carl Ado poeg Reinwaldt (1833-1916) lõpetas 1851. a astal Jädivere seminari, aga 1868. aastal koostatud kooliaruannetes märgitakse tema tööle asumise aastaks 1857. Carl Reinwaldti järeltulijate jutu järgi olevat noormehe Jädivere õppima saatnud Koloveres krahv ise. Ta näinud noormeest põllul kündmas. Küsinud: kas lugeda oskad? Noormees võtnud põuest lauluraamatu ja näidanud krahvile. Sellepeale ütelnud Buxhövdn: "Sina ei pea mitte enam põllul kündma!"

Eks ole teada ka ajaloost, et koolide asutamise ajal oli initsiatiiv rohkem mõisnike ja pastorite poolt. Talupojad võtsid koolisundust rohkem tülika lisakoormusena. Tuli ju kooliõpetajale palka maksta, koolimaja kütta jne. Esialgne koolikoht oli arvatavasti Aima mäel vanas kõrtsihoones. Kooli algus kulges üle kivide ja kändude. Paljud valla kooliealised lapsed koolis ei käinud. Näiteks oli vallas 1868. aastal 157 kooliealist last, kuid koolis käis neist vaid 38.

Vahepealsetel aastatel oli arvud enam-vähem samad, mis 1870.

Koolitegevuses oli aeg-ajalt sunnitud pause. 1863. aastal märgitakse, et õpetaja on küll olemas, kuid kool ei tegutse ja koolihoone laguneb. Üks oluliselt takistusi kooli pidamisel oli kooliõpetaja madal palk. On teada, 1872. aastal sai C. Reinwaldt palka 70 rubla aastas. Madala palga tõttu andis C. Reinwaldt

ameti 1875. aastal käest, kuid uut õpetajat ei leitud ja pärast seda, kui kool oli ühe talve seisnud, tuli C. Reiwaldt ametisse tagasi nüüd juba palgaga 125 rubla. Selleks ajaks oli vana legunenud koolimaja asemele ehitatud juba uus. 1879. aastal asus ametisse ka uus kooliõpetaja – Priidik Leppik, kes oli hariduse saanud Tallinnas. Tema palgaks määrati 154 rubla. Vastu pidas ta vaid ühe aasta. Järgmised õpetajad olid:

Hindrik Uritam 1880-1884
Jaan Waldmann 1884-1891
Juhan Tilling 1891-1901
Aleksander Avesson 1902-1905
Wilhelm Wayküll 1905-1908
Karl Reesar 1908-1914
Johannes Weidermann 1914-1915
Erna Liikman 1915-1916
Marie Trumann 1916-1917
Julius Knuut 1917-1918
Voldemar Tiigenberg (Tarendi) 1918-1920
Jaan Püümann 1920-1922
August Wreinthäl 1922-1925
Aasa Soom (Ellerhein) 1937-1940
Linda Kippar 1940-1945
Karl Reesar 1919- 1951

1896. aastast asus kool Koloveres poolses külaotsas, nn Koiduvälja nr 85 kohal. Koolis oli sel ajal 70 last, nii et kooliõpetaja Juhan Tillingil lubati palgata abiliseks Tõnis Pere. Sajandivahetuseks käisid koolis peaaegu kõik koolielised lapsed. 1904. aastal käis koolis 98st kooliealisest lapsest koolis 93. Järgmisel aastal käis koolis 105st 101 last. Kool oli kihelkonna suurim. Siin oli ohtralt pidusid ja möllas seltsitegevus.

Viimasest kooliõpetajast Karl Reesarist (1866-1955) on säilinud palju häid mälestusi. Hariduse oli ta saanud Haapsalu linnakoolis. Lauknale asus ta tööle juba 1908. aastal.

1914-1918 viibis ta sõjaväes. Naasis koolitööle 1919. aastal ja on olnud Laukna kooli kõige pikemajalise õpetaja. Koolitöös aitas teda tütar, hilisem kuulus koorijuht Salme Tuisk (1912-1995). Õpilased meenutavad, kuidas Karl Reesar 1944. aastal juba vene võimu ajal nähes, et koolirahvas ei oska veel hästi uut hümni, organiseeris viimast korda eesti hümni laulmise.

1951. aastal kooli sulgemisel oli koolis 20 õpilast.

Uuesti avati Laukna kool 1991. a.